

Наталія Солонська,

к.і.п., заступник головного редактора
журналу «Бібліотечний вісник»

Всенародна бібліотека України у фаховій періодиці 20-30-х років

Фундацію Всенародної бібліотеки України ми розцінюємо сьогодні як факт історичного значення. Наскільки це усвідомлювалося сучасниками тих подій, можна судити з відношення до них преси, особливо фахової, котра була і є інформаційним дзеркалом будь-якого суспільства.

Звернемося до видання Українського наукового інституту книгознавства «Бібліологічні вісті» (1923 - 1930) і простежимо, як інформував цей провідний фаховий журнал у галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства процес становлення і функціонування ВБУ, які події відбирав і який вигляд має діяльність Бібліотеки через призму цього часопису.

ВБУ засновано в серпні 1918 р., але першу інформацію про неї журнал вміщує тільки через п'ять років після її фундації - в 1923 р. (№4), а

потім аж у 1925 (№1/2, с.157). Причин цієї неувagi може бути кілька: по-перше, співробітники самої Бібліотеки не розуміли архіважливості публікацій у науковому виданні (хоча власні видання ВБУ свідчать про протилежне), пропаганди своєї діяльності; не мали в цьому потреби; не мали наукових і професійних напрацювань, ідей, якими б могли поділитися з фаховою спільнотою (їх було більше, ніж предостатньо). Творчої ініціативи з боку Бібліотеки, що перебувала в становленні, як такої не було (в архіві «Бібліологічних вістей» не виявлено жодного відхиленого матеріалу, який надійшов би з ВБУ, а надрукованих теж немає, отже, матеріали про ВБУ просто в цей часопис не подавалися); по-друге, в програму «Бібліологічних вістей» не закладалася пріоритетність висвітлення життя бібліотек взагалі, і ВБУ зокрема. Принаймні, в архіві журналу ніяких спеціальних завдань чи листів щодо ВБУ не виявлено. Тільки в останні роки свого функціонування часопис, щоб підвищити передплату і тим самим матеріально підтримати журнал, став шукати тісніших творчих контактів з книгозбірнями. Ке-

рівництво УНІК розіслало ряд типових листів до багатьох бібліотек України з пропозицією співробітництва, однак відгукнулося тільки кілька провідних установ. Тобто, правди ніде діти, і членами редакції виняткова роль Національної бібліотеки не усвідомлювалася, що можна було б віднести на рахунок молодості членів редколегії, співробітників УНІК та їх відповідального редактора Ю.Меженка. Але причина крилася не в них особисто, що покажуть подальші виклади.

«Роками дальшого буйного росту (ВБУ. - Н.С.), розвитку та організації, - наголошується у короткій інформації в рубриці «Хроніка» (підрубрика «Бібліотекознавство»), - були 1924, 1925. За цей час з ВБУ за розпорядженням Народного комітету освіти було вилучено і передано до Київського істпарту колишню бібліотеку Київського жандармського управління, закаталогізовану ВБУ в каталогах ще 1918 та 1919 рр. (300 од.зб.). Але фонди продовжують упорядковувати, література звозиться, сортується, розставляється на полицях. Відокремлено підручну літературу, що знизило черги, збільшило оборот книг, їх видачу».

Протягом 1924 р. у ВБУ було влаштовано 16 виставок, у 1925 - понад 19. Розпочинається довідкова робота. Тобто, 1925 р. - це період становлення в бібліотеці довідково-бібліографічної служби. Утворюється науково-дослідний інститут бібліотекознавства (НДІБ). До складу його дійсних членів входять відповідальні наукові співробітники установи, членами можуть обиратися і фахівці, які не працюють у ВБУ. Така модернізована структура, на нашу думку, могла б успішно функціонувати й сьогодні. Принаймні, вона не дає можливості замикатися на проблемах тільки власних, внутрішніх, а сприяє піднесенню ролі бібліотеки як центрального методичного й координаційного осередку.

Досвід та активність НДІБ, прикладом, засідання (у тому числі прилюдні), читання доповідей, причому такими дослідниками, як М.Сагарда, В.Кордт, В.Іваницький, В.Козловський, Гн.Житецький, нам видається цілком заслуговуючим вивчення і наслідування.

У №2 (1926, с.79) зазначається, що Укрнаука асигнувала ВБУ кошти на видання «Трудів», які Бібліотека незабаром почне друкувати. У Києві 28 - 31 грудня 1925 р. за темою «Історія, досвід, проблеми» в приміщенні ВБУ відбулася Перша конференція наукових бібліотек України, в якій взяло участь 38 делегатів. На ній, до речі, за доповіддю С.Постернака, було визначено поняття «наукова бібліотека» - спеціальна, універсальна, національна, - окреслено обсяг роботи й завдання кожної. Форум широко висвітлювався в пресі. Нині, в 90-х роках, започаткована конференція набула міжнародного статусу, ставши традиційним заходом для Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

У цьому ж номері «Бібліологічних вістей» (с.82) повідомляється, що з 1925 р. ВБУ видає «Бібліотечний журнал». У двох його випусках уміщено переклади й реферати з німецького бібліотекознавства, списки літератури з предметного і систематичного каталогів. Зазначимо: видання, яке робилося на друкарській машинці завдяки ентузіаз-

му подвижників бібліотечної справи, заслуговувало докладнішого й глибшого аналізу.

Директор УНІК, відповідальний редактор «Бібліологічних вістей» Ю.О.Меженко вперше в 1926 р. в статті «Перспективи розвитку великих і наукових бібліотек на Україні» (№2, с.32) звертає увагу на ВБУ, але тільки для того, щоб «заперечити цілком неправдивій передачі його слів і думок в «Бібліотечному збірнику», ч.І, видання ВБУ, Київ, 1926». Непорозуміння викликане неадекватною передачею висловлювань Меженка щодо бібліографічної роботи наукових бібліотек.

Меженко, для якого бібліографія була головною справою всього життя, в ті роки (потім його точка зору змінилася) підкреслював, що бібліографічною діяльністю має займатися тільки така спеціалізована установа, як УНІК. Хоча він «вважає себе зовсім не за ворога бібліографічної роботи бібліотек», а лише ставить для неї межі, «щоб сконцентрувати і зробити практично можливим її здійснення».

Отже, просто оспорується пріоритетність щодо бібліографічної роботи між двома установами.

Меженко аргументує свою позицію тим, що в Україні ще остаточно не визначене поняття *наукова бібліотека* і посилається на М.Грушевського, який в журналі «Україна» писав: «*Ми науковій бібліотеки навіть в особі ВБУ не маємо, а вона стоїть у списку наукових бібліотек чи не першою <...> ідея науковій бібліотеки виникла так давно, як взагалі нам відоме існування книгозбірень, і традиційно без критичного до неї ставлення її висувують у нас на Україні окремі бібліотекарі*» (1926, кн.І, с.32).

28 червня - 3 липня 1926 р. у Празі відбувся ІУ Міжнародний бібліотечний з'їзд (Конгрес бібліотекарів і прихильників книги), четверту секцію якого було присвячено становищу наукових бібліотек. С.Сірополко виступив з рефератом «Бібліотечна справа на Україні в минулому та тепер в зв'язку зі станом духової культури». Представників ВБУ на цьому заході не було.

В УНІК 1 жовтня 1926 р. організовується Кабінет вивчення книги й читача. І «Бібліологічні вісті» (1926,

№2, с.83) констатують: Інститут «має намір співпрацювати з усіма організаціями й установами, що стоять близько до справи навчання книги, близько до справи вивчення книги й читача», зокрема з Кабінетом бібліотекознавства ВБУ.

У рубриці «Бібліотеко- та архівознавство» в матеріалі «Всенародна бібліотека України при УАН за 1925-26 операційний рік (1.X.1925 - 1.X.1926)» подається розширений звіт про діяльність Бібліотеки і підкреслюється, що фонди ВБУ зростають. Одержується обов'язковий примірник. Надходить чимало пожертв літературою від редакцій, установ, окремих осіб.

Фонд ВБУ становив на той час - 1285 тис. од.зб., 525 тис. газет, 157 тис. волянція. За рік закаталогізовано 38 821 книжку.

У Бібліотеці засновується аспірантура, функціонують відділи: реєстрації (книжкової), каталожний, загальний, українські, періодики (крім газетного підвідділу), бібліотекознавства, стародруків, рукописів, читальня з підручною бібліотекою, консультативно-виставковий, НДІБ, орієнталія, нотний. Відділ графіки та газетний підвідділ ніяк не могли розпочати роботу через неуконкомплектованість штату.

Книжки додому видаються тільки академікам, завкафедрами, штатним науковим співробітникам АН та працівникам самої бібліотеки.

Про зростаючу популярність ВБУ свідчить те, що кількість читачів постійно збільшується, хоча користувацький ценз піднято з 16 до 18 років. Ефективною формою пропаганди книги дедалі більше стають книжкові виставки.

Інтенсивність роботи установи визначається і по тому, що ВБУ, як було сказано вище, за рік опрацьовано 6 тис. книжок. Найбільшим попитом користувалися книжки з прикладних і соціальних дисциплін.

Уперше інформується про краєзнавчу роботу НДІБ.

2.VII.26 р., за постановою Колегії НКО, ВБУ було передано бібліотеку колишнього Київського університету разом з будинком, зведення якого для неї розпочалося перед першою світовою війною, але не було закінчено. Приєднано й засно-

вану 1871 р. бібліотеку Павла Галагана.

При ВБУ організується комісія «в справі вироблення української каталографічної інструкції», але, як відомо, працювати вона так і не почала (с. 84-87).

25 листопада - 1 грудня 1926 р. в Москві відбувається II Всеросійський бібліографічний з'їзд, в якому взяло участь 146 делегатів. 3 - 9 грудня 1926 р. проходить Всеросійська конференція наукових бібліотек (Ленінград), де зібралося 156 представників, зокрема 17 - з України. Про участь у цих заходах співробітників з ВБУ «БВ» не повідомляють.

У рубриці «Хроніка» (підрубрика «Бібліотекознавство», 1927, №1) підкреслено, що організаційним центром академічної секції при об'єднанні бібліотекарів у Києві (15.VII.1924 - 15.I.1927) була ВБУ «з її міцним колективом».

У №4 (1927, с.122) підсумовується, що протягом 1926-1927 рр. у Бібліотеці функціонували такі відділи (порівняємо з даними, відбитими у №2 за 1926 р.): реєстратура, каталожний, загальної періодики, україніка, стародруків, рукописів, бібліотекознавства, книгокористування, консультативно-виставковий, обмінно-комплектувальний, Київська філія (колишня бібліотека Духовної академії), бібліотеки колишньої Києво-Печерської лаври, монастирів Флавінського, Видубицького, Никольського, Михайлівського та Софійського собору, Вінницька філія. Відділи: орієнталія, графіки, нотний, волянція. Знову підкреслюється, що газетний, підвідділ відділу періодики займається лише збиранням фондів (іншої роботи здійснювати не може через обмаль штату). У 1926-1927 рр. в Бібліотеці працювало 69 співробітників.

С.Боровий у статті «Наукова бібліотека в сучасних умовах» (1930, №2, с.29-57) говорить про «боротьбу за перетворення установи в науково-бібліографічний інститут, центр діяльності якого треба перенести з галузі чисто бібліотечної до галузі бібліографічних та книгознавчих вивчень», яку здійснює керівництво ВБУ. Воно, на відміну від Ю.Меженка, вважало, що бібліографічну

роботу можуть провадити тільки «в межах бібліотеки бібліотечні робітники», котрі, крім цього, повинні займатися ще й науково-дослідною діяльністю в галузі бібліотекознавства.

Автор наголошує на чотирьох, передбачених Статутом, основних функціях ВБУ: національно-наукова (§1а); інтернаціонально-наукова (§1б), яка полягає в збиранні всесвітньої наукової літератури і періодики, монографій з різних галузей знань; складання української бібліографії (§2); науково-дослідний інститут бібліотекознавства (§4).

Однак С.Боровий не висловлює свою точку зору на концепцію її функцій, не розкриває своє бачення їх реалізації.

Роки, номери	Статті	Замітки	Идетсья в іншому матеріалі
1923, №1	-	-	-
1923, №2	-	-	-
1923, №3	-	-	-
1923, №4	-	+	-
1924, №1/3	-	-	-
1925, №1/2 (8/9)	-	+	-
1925, №1 (10)	-	-	-
1926, №2 (11)	-	+	-
1926, №3 (12)	-	-	-
1926, №4 (13)	-	-	-
1927, №1 (14)	-	+	-
1927, №2 (15)	-	-	-
1927, №3 (16)	-	-	-
1927, №4 (17)	-	+	-
1928, №1 (18)	-	-	-
1929, №2/3 (19/20)	-	-	-
1929, №4 (21)	-	-	-
1930, №1 (22)	-	-	-
1930, №2 (23)	-	-	+
1930, №3 (24)	-	-	-
1930, №4 (25)	-	-	-

Далі проаналізуємо щомісячний журнал громадського життя, літератури й науки «Життя і революція» (виходив за участю О.Гермайзе, М.Граціанського, Б.Червоного,

Ю.Меженка, О.Попова. Редакційна колегія: Є.Черняк, О.Дорошкевич, М.Граціанський).

1925 р. (№1-12) - про ВБУ матеріалів немає.

У №1 за 1926 р., с.103 (рубрика «З поточних нотаток») є повідомлення М.Сагарди, в якому він з пафосом пише, що «...хвиля революційного життя дійшла і до наукових бібліотек і вже визначається за конче потрібне приєднати їх до числа активних чинників радянського будівництва, доцільно організувати їх, поставити перед ними певні і ясні завдання, щоб належно використати їхні фонди й задовольнити життєві вимоги, намітити шляхи нормального й бажаного їх розвитку. У таких обставинах і для таких цілей і скликано було Першу конференцію наукових бібліотек» (про це, як зазначалося, повідомляли і «Бібліологічні вісті», 1926, №2).

Інформація Сагарди ширша й більш аналітична, ніж у «БВ». Він наголошує, що на конференції було намічено мережу наукових бібліотек УСРР (її основу становлять бібліотеки «міцних з індустріального та культурного боку центрів»), зазначено, що наукова бібліотека має виконувати функцію науково-дослідної установи бібліотекознавства і бути «розсадником бібліотекознавства та книгознавчих знань».

У 1926 р. (№6, рубрика «З поточних нотаток», с.61) той же М.Сагарда в замітці «Всенародна бібліотека України» звертає увагу на її тяжкі матеріальні умови, а тому вона й «тепер перебуває в стані напруженої організації». При цьому автор відзначає «буйний зрост» книжкового фонду, який формувався по-різному, але дуже інтенсивно.

Так, М.Сагарда вказує, що в перші роки ВБУ було закуплено бібліотеки професорів, учених, освітніх та громадських діячів - Яснопольського, Вагнера, Науменка, Житецького, Молчановського, Перегубова, Голубева, Караваєва, Якубовського, Малкова, Кулаковського, Лучицького, Стешенка, Степаненка, Петрова, Іллінського, деякі збірки. Тобто, фонд ВБУ формувався органічно і у великих блоках від самого початку.

Попри безпідставні закиди деяких сучасних бібліотекознавців, що ВБУ привласнювала окремі колекції, журнал повідомляє, що значна частина літератури надходила у вигляді подарунків: бібліотеки Головачова, Майбороди, Афанасьєва, Григорука, «Старої громади», Сушицького, «Київської просвіти». Солідні партії книг було одержано від академій (української та російської), Київської духовної, Київського університету, Наукового товариства ім. Шевченка (Київ), історичного музею, «Книгоспілки», М.Василенка, С.Єфремова, А.Кримського та інших осіб, установ і видавництв, а також за розпорядженням радянського уряду. Невелику частину книг було придбано у спосіб книгообміну.

Щодо читацького попиту Сагарда малює таку картину: соціальні науки (12,8%), красне письменство (11,9%), прикладні науки (10,5%).

«Підкреслюємо неприємний для нас, українців, факт, - зазначає науковець, - що відсоток читаних книжок українською мовою незначний і щодалі зменшується, - звичайно, це пояснюється не настроєм читачів, а виключно тим, що видавничая продукція УСРР і саме українською мовою відстає від вимог життя і не встигає задовольнити їх, у той час, як видавничая продукція РСФРР розвивається надзвичайно інтенсивно».

Ще в ті роки відомий український дослідник вбачав завдання Бібліотеки бути книгозбірнею світового масштабу. Окреслював він і характер науково-дослідної роботи та її напрями в установі, але обумовлював, «що за фон для усієї науково-дослідної праці так загальної бібліотекознавчої, як і соціально-бібліографічної мусять бути основи книгознавства».

Він вважав, що провідними формами діяльності НДІБ мають бути: пленум, президія, секції та комісії. «До пленуму входить «директор ВБУ та його заступник ex officio і три члени», обрані Радою бібліотеки (с.102). До речі, ця слушна пропозиція, з деякими поновленнями, може бути реалізована і в сьогоdnішній час, адже секції та комісії можна утворювати в разі потреби.

Про постійні курси бібліотекознавства при ВБУ широкий загал міг дізнатися з однойменної публікації в №7 за 1926 р.

М.Сагарда вважає, що бібліотекар має стати «активним посередником між тими знаннями, що заховані в книгах, і тими масами, що так тепер прагнуть освіти».

Аналізуючи професійну підготовку бібліотечних працівників на Заході і в Північній Америці та Азії, де постали кафедри і факультети бібліотекознавства при університетах, учений наголошує на серйозності проблеми підготовки бібліотекарів. Україна в ті роки не мала ні приватних бібліотечних курсів, як у Росії при університетах (у Харкові була спроба), ні офіційних, як, скажімо, при Московському міському університеті ім. Шанявського. Діяли в Росії й дворічні курси бібліотекознавства при Російській публічній бібліотеці ім. Леніна в Москві.

Ініціативу в організації підготовки бібліотечних працівників перебрала на себе ВБУ, яка стала базою для розвитку процесу бібліотечної справи в Україні взагалі, що було закладено і в циклах спецлекцій та практичних занять (180 годин на рік, три рази на тиждень - отже підхід доволі серйозний). Планувалося, що курси з часом перетворяться на технікум бібліотекознавства та бібліографії, а мережа бібліотечних шкіл, мріяв Сагарда, охопить усю Україну. Нині Національна бібліотека України планує Вищу школу при своїй установі, і це актуально на новому витку історії, не менше, ніж при становленні книгозбірні.

Д.Балика та О.Карпинська на сторінках журналу «Життя і революція» (1927, №3) порушують питання інтересів читачів-українців загальної читальні ВБУ, закликають досліджувати запис попиту в цілому, за кілька днів. У такий спосіб вивчався попит читачів на книжки та журнали з підручної бібліотеки ВБУ. Вивчення читачівства до того часу не здійснювалося, і дослідники сподівалися, що це важливе, на їх думку, питання має зацікавити пресу. Втім, часопис до

цієї проблеми більше не звертався.

Свою точку зору особисто Балика розвивав і в інших статтях, зазначаючи, що вивчення читачівства полягає в синтетичному підході до процесу читання, а не в «психологічно тонкій аналізі усіх явищ читачівства», протиставляючи тим самим і відкидаючи концепцію М.Рубакіна.

Балика і Карпинська констатують «дуже прикре явище: читач ВБУ-українець у лютому 1925 р. не дістав книжки з українського письменства. Щодо підручника та наукової книжки статистика показує, що він майже виключно користувався російськими книжками». «Читача-українця задовольняло в 1925 р. тільки 6% книжок рідною мовою, 94% попиту книжок на книжки іншою мовою». У таблицях автори підсумували попит читачів. Ці узагальнення, власне, характеризують інтелектуальний рівень суспільства. З таблиць видно, що в 1925 р. бракувало не тільки книжок, а й журналів рідною мовою. Отже, ніякого «буйного» розквіту культури, освіти, науки, як трубила масова преса, не було. Відбувався дуже складний, напружений, неоднозначний процес, прогресивний рух якого підтримувався лише його безпосередніми учасниками: вченими, дослідниками, бібліотекарями.

Автори статті пропонують методику та аналіз вивчення читачівства, що свідчить не тільки про науковий підхід до цього питання у ВБУ, а й про розвиток в Україні бібліотекознавчої науки, флагманом якої була саме Всенародна бібліотека.

Публікація дає можливість судити про специфіку обслуговування читачів у ній, проблематику цієї діяльності, особливості комплектування фондів бібліотеки та підхід до цього її керівництва.

У 1927 р. про ВБУ «Життя і революція» згадує ще тільки аж у №12 у матеріалі Д.Балики, О.Карпинської «Інтереси читачів-українців загальної читальні ВБУ» (рубрика: Культура. Мистецтво).

Наступного разу про ВБУ один із центральних республіканських журналів згадує лише в 1932 р. (№11) у

сумнозвісній статті М.Золотарьова «Класова боротьба на книгознавчому фронті», яка яскраво відбиває передрепресійну політичну ситуацію в радянському суспільстві. У цьому матеріалі є такі рядки: «Наукову роботу з книгознавства проводять переважно Український інститут книгознавства, Всенародна бібліотека України і Бібліографічна комісія ВУАН» (с.92).

Науковий двомісячник українознавства «Україна», орган історичної секції Академії (колишнього Українського наукового товариства в Києві) під загальною редакцією голови секції акад. М.Грушевського

Роки, номери	Статті	Замітки, повідомлення	Йдеться в іншому матеріалі
1925, №1-12	-	-	-
1926, №1	-	+	-
1926, №2-5	-	-	-
1926, №6	-	+	-
1926, №7	-	-	-
1926, №8-12	-	-	-
1927, №1-2	-	-	-
1927, №3	+	-	-
1927, №4-12	-	-	-
1928, №1-12	-	-	-
1929, №1-12	-	-	-
1930, №1-12	-	-	-
1931, №1-12	-	-	-
1932, №1-10	-	-	-
1932, №11	-	+	-
1932, №12	-	-	-

в 1926-1929 рр. про ВБУ матеріалів не друкував, але її співробітник М.Сагарда виступав з науково-теоретичними статтями з проблем періодичної преси та книгознавства, зокрема в кн.1/2 за 1930 р. (с.202-210) у рубриці «Критика, звідомлення, обговорення» опубліковано ґрунтовну рецензію на «Часописи Поділля. Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні (1776-1926) та десятиліття існування УСРР» (склали Н.Білінський, Н.Співачевська).

За ред. В.Отамановського (матеріали до історії друку та бібліографії Поділля, т.1 - Вінниця. Вінницька філія ВБУ. Вип. 20. 1927-1928).

Учений відзначає цю працю «як видатне явище в історії бібліографії українських часописів», підкреслює, що збірник є першою в Україні спробою монографічного дослідження часописів певної культурно-історичної області. Мета його - «подати аналогію широкого застосування краєзнавчої методи для здійснення грандіозного завдання - скласти українську національну бібліографію».

Сагарда наголошував на необхідності створення бібліографії всіх областей України, що сприяло б складанню українського бібліографічного репертуару, на зв'язку провінційних бібліотек з великими у центральних містах, а «остаточним етапом у межах УСРР повинна бути Національна бібліотека зі своїми книжними фондами».

Простежимо інтерес загальної бібліотечної аудиторії Радянського Союзу до проблем республік, зокрема України, через призму центрального видання країни «Красный библиотечарь» - журналу бібліотечної теорії та практики (виходив з 1923 р. у видавництві «Красная новь» під редакцією І.Дашевського, М.Слуховського і М.Смушкової).

Тільки в 1926 р. (№2, с.83-86), з'являється повідомлення Д.Балики, який тоді працював у ВБУ, про вже згадану Першу конференцію наукових бібліотек України. У №8 (с.72-82), узагальнюючи досвід ряду

Роки, номери	Статті	Замітки	Йдеться в іншому матеріалі
1923	-	-	-
1924	-	-	-
1925	-	-	-
1926 (№ 1-7)	-	-	-
1926, №8	-	-	-
1927	-	-	-
1928	-	-	-
1929	-	-	-
1930	-	-	-

бібліотек, зокрема ВБУ, він пропонує правила складання аналітичних карточок, називаючи аналітичною такою, що складена на частину книжок (передмову або ввідну статтю; на бібліографію з якого-небудь читання; на рецензію; на статтю того чи іншого автора; на главу чи на відділ книги).

Протягом 1927-1930 рр. діяльність і проблеми ВБУ в журналі «Красный библиотечарь» не порушувалися.

Подивимося, чи викликали ці питання інтерес в аудиторії вісника літератури, мистецтва та громадського життя «Шлях».

У матеріалі «Бібліотечні справи (1919, ч.І, с.80)» М.Грушевський пише: «В сей час багато бібліотек переживає скрутний час через дорожнечу життя. Помешкання, опал, служачі - при теперешній дорожнечі забирають так багато, що мало лишається, або зовсім нічого не лишається на закупку книг».

Подорожчали далі самі книги і, маючи певну суму, мало можна на неї купити книжок <...>. Коли бібліотеки далі не можуть виповнити свою місію, їм доводиться прохати допомоги».

Цим узагальненням, написаним ніби сьогодні, видатний учений точно змальовує умови, в яких перебували в ті роки всі бібліотеки України. ВБУ також не оминули ці прикросі.

У журналі «Шлях до комунізму» не знайшлося місця для бібліотечних і книжкових проблем, крім вражаючого своїм печерним ідеологізмом матеріалу «Суд над старим бібліотекарем» (1924, №5).

Здавалося, часопис «Червона преса», орган відділу друку ЦК КП(б)У, мав би широко висвітлювати функціонування ВБУ, зокрема її фахової преси, але в передмові до першого числа «Наші завдання» підкреслюється: «Ми маємо пресу селянську, робітничу, керовничу, активістську, масову, сільськогосподарчу, кооперативну, техніко-виробничу, культурно-просвітню й навіть трамвайно-обивательську». Про наукову, до якої належить і книго- та бібліотекознавча, професійна, зокрема бібліотечна, - не йдеться.

Ставлення до інтелігенції, книги, бібліотек і ВБУ в тому числі, «Червона преса» (1926, №5, лютий) пояснює так: «Коли на економічному фронті ми виступимо переможцями, коли валюти не здамо, коли експорт посунемо наперед, коли посунемо наперед промисловість, - то решту нам простять: переможця на господарському фронті не судять» (с. 3). Зазначимо, доволі помилковий і надто самовпевнений погляд. Історія засвідчила інше.

Раритетний сьогодні журнал «Книгарь» (1917 - 1919), літопис українського письменства, який, здавалося б, мав широко висвітлювати діяльність бібліотек, і зокрема ВБУ, тільки один раз звернувся до цієї теми, давши в 1919 р. (ч.23-24, ст. 1599 - 1600) критичну статтю Ю.Меженка «Книжний вісник» (видання Всенар. (Нац.) б-ки в м. Києві. Січень - березень 1919 р., №1).

На думку автора публікації, перша книжка журналу з вини редакції вийшла невдалою, оскільки звіт діяльності Тимчасового комітету по улаштуванню Національної бібліотеки на 26 сторінках «занадто прив'язує» це видання до бібліотеки, «надаючи йому в цілому вигляд «Справознань Комітету по улаштуванню Національної бібліотеки». Дозволимо собі не погодитися з Меженком, оскільки публікація цього звіту є цінним історичним фактом і джерельним матеріалом для істориків та дослідників бібліотечної справи, причому його друкування є ознакою саме наукового видання, яким і замислювався «Вісник». Але Меженко чужими для цього часопису вважає також публікацію офіційних наказів і розпоряджень. Утім, Бібліотека не може бути вільною від суспільства, в якому існує.

«Лише 22 сторінки, - пише Меженко, - залишається під живий матеріал <...>. Життя в першому числі немає. Історія займає перше місце і, треба сказати, що навіть історія викладена занадто сухо для «Вісника». З нашого погляду, - цілком витримано, як і належить науково-історичному журналу.

Наступні сентенції Меженка пояснюють його неприйняття кон-

цепції «Книжкового вісника»: «Наукова бібліотека закладається. Перед Комітетом і бібліотекарями стоїть чимало питань чисто бібліографічного характеру; громадянству цікаво знайомитися з планами на майбутнє, інтересно знати про хід живої праці в Комітеті і в самій бібліотеці, а цього всього в «Книжному віснику» якраз нема (я не кажу вже про необхідну частину: огляд біжучої книжкової продукції)». Тобто, Меженко одразу висуває виданню глобальну, за максимумом, програму і, власне, подає свою концепцію такого журналу. Втім, ця точка зору вельми спірна.

Підсумовуючи наш огляд, доходимо висновку, що ВБУ зі своїми фінансовими, науковими, соціальними проблемами, які не давали їй можливості вповні розвиватися, реалізовувати свої творчі плани, могла покладатися тільки на власні сили, Всенародна бібліотека як духовний осередок суспільства, котрий нагромаджував розумову енергію, стаючи, в свою чергу, своєрідним, дедалі потужнішим її генератором, не був в центрі уваги ні самого суспільства, ні його влади, ні засобів масової, ні навіть фахової преси.

Річ у тім, що ні радянський уряд, ні суспільство, ні громадськість, ні навіть її передова інтелектуальна частина, за рідкісним винятком, не були готові до усвідомлення ролі та значення національної бібліотеки в розвитку держави, в нарощуванні її могутності, піднесенні культури, освіти, до чого набагато раніше вже прийшли цивілізовані країни світу, усвідомлюючи, що **відсутність національної бібліотеки - ознака відсутності самостійної держави**. А Україна в 20-30-х роках швидко втрачала ці ознаки.

Висвітленням діяльності бібліотеки, що потребує глибокого знання предмету, займалися одиниці. Чому? А тому, - підкреслював М.Сагарда, - що бібліотеці, насамперед, треба мати власне фахове періодичне видання, яке невдовзі й було започатковане. І принаймні про фахові та наукові проблеми спеціалісти книжкової справи й бібліотеко-

знавці змогли говорити на сторінках власних журналів: «Бібліотечного», пізніше «Журналу бібліотекознавства та бібліографії», «Бібліотечного збірника», «Журналу Бібліотеки АН».